

Nelu Dorinel Popa

**OBIECTUL MATERIAL
AL INFRAȚIUNII**

Universul Juridic

București

-2010-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2010, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE
PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POPA, NELU DORINEL

Obiectul material al infracțiunii / Nelu Dorinel Popa. –

București : Universul Juridic, 2010

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-417-1

343

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

ABREVIERI

alin.	= alineat
art.	= articol
Bul.	= Buletin
C. civ.	= Codul civil
C. crim.	= Codul criminal
C. pen.	= Codul penal
C. pr. pen.	= Codul de procedură penală
C. rur.	= Codul rural
C. D.	= Culegere de decizii a Înaltei Curți de Casație și Justiție
Cas.	= Casație
cit.	= citat
D.G.P.	= Direcția Generală a Penitenciarelor
Ed.	= Editura
lit.	= litera
M.Ap.N.	= Ministerul Apărării Naționale
M.I.	= Ministerul de Interne
M.J.	= Ministerul Justiției
nr.	= număr
op. cit.	= opera citată
O.U.G.	= Ordonanța de urgență a Guvernului
sec.	= secțiunea
S.R.I.	= Serviciul Român de Informații
p.	= pagina
paragr.	= paragraf
pct.	= punctul
RM	= Republica Moldova
Tip.	= Tipografia
urm.	= următoarele
vol.	= volum

PREFAȚĂ

Tema tratată în lucrare, deși este abordată în cursurile și manualele universitare, nu a constituit până acum obiectul unei cercetări monografice spre a se sublinia conținutul și implicațiile sale în cadrul teoriei infracțiunii.

Autorul, pe baza unei documentări temeinice și a unor reflecții profunde asupra temei, și-a luat această sarcină de a clarifica rolul și funcțiile obiectului material, ca și însemnătatea acestei problematici pentru știința dreptului penal.

Autorul își propune să trateze acest subiect într-o viziune mai amplă, filosofică, clarificând mai întâi mecanismele prin care subiectul oricărei acțiuni umane acționează asupra obiectelor înconjurătoare spre a obține rezultatele urmărite prin manifestarea sa exterioară, atât în situația când consecințele sunt socialmente utile, cât și atunci când sunt periculoase, ilicite. Cum o atare acțiune asupra obiectului nu poate fi întreprinsă decât pe baza cunoașterii obiectului asupra căruia se răsfrânge acțiunea sa, autorul își începe demonstrarea corelației dintre subiect și obiect printr-o expunere interesantă asupra evoluției teoriei cunoașterii, atât în viziunea materialistă (Democrit, Epicur, Hobbes, Helvetius, Holbach), cât și în cea idealistă (Platon, Aristotel, Hegel, Mach, Descartes, Locke și Kant).

În această ordine de idei, autorul evocă și disputa dintre concepțiile empirice și cele raționaliste, ca și concepția praxiologică a lui Kotarbinski. De asemenea, autorul arată și implicațiile axiologice ale teoriei cunoașterii, amintind cercetările efectuate de Max Scheler, Meinong, Petre Andrei, Mircea Florian, Mircea Djuvara.

Interesante sunt și reflecțiile autorului asupra căilor prin care subiectul acționează asupra lumii obiective, rolul senzației, al percepției, al reprezentării și al gândirii abstracte, ca și operațiile care au loc în procesul gândirii, analiza și sinteza, motivația, voința, scopul.

Capitolul cel mai bogat în demonstrații și cel mai întins al tezei este cel de-al doilea și care tratează despre conceptul de obiect material al infracțiunii.

În legătură cu acest aspect, autorul simte nevoia să facă o amplă trecere în revistă a modului în care în doctrina penală a fost definit acest concept. În acest sens, autorul evidențiază pe larg contribuția profesorului Dongoroz la clarificarea conceptului, ca și părerile autorilor care au tratat această problematică de pe poziția doctrinei socialiste (Trainin, Sergheeva, Matei Basarab, Ion Oancea, Costică Bulai, Dumitru Marinescu, Grigore Râpeanu, George Antoniu), subliniind atât conținutul părerilor exprimate, cât și eforturile făcute de unii dintre autorii români pentru a se detașa întrucâtva de concepțiile oficiale, străduindu-se să ofere explicații proprii, independente, despre obiectul material al infracțiunii.

Trecând la expunerea părerilor mai noi asupra materiei, autorul se referă la Florin Streteanu, Tamara Manea, Dragoș Bărcănescu, Constantin Mitrache.

Partea originală a lucrării constă în analiza pe care o face autorul diferitelor ipostaze în care este valorificat obiectul material al infracțiunii, analiză care nu s-a mai făcut în doctrina română până în prezent.

Sub un prim aspect, autorul examinează cazurile în care obiectul material apare în conținutul incriminării tentativei la infracțiune. Astfel, obiectul material este menționat în definirea tentativei relativ impropriei [art. 20, alin. (2) din Codul penal în vigoare], cu cele două modalități ale acesteia, și anume când consumarea nu a fost posibilă datorită insuficienței sau defectuoșității mijloacelor folosite ori datorită împrejurării că în timpul când s-au săvârșit actele de executare, obiectul lipsea de la locul unde făptuitorul credea că se află.

Într-o altă ipostază, obiectul material al infracțiunii este evaluat în doctrină în legătură cu gradul de lezare al obiectului material.

De asemenea, autorul se ocupă de valorificarea obiectului material în cazul normelor de procedură penală, atunci când se stabilește de pildă, competența materială a tribunalului [art. 27, alin. (1), lit. a) C. proc. pen.] și care este printre altele condiționată și de săvârșirea anumitor infracțiuni având un anumit obiect material (de pildă, în cazul săvârșirii infracțiunii de contrabandă cu arme, muniții sau materiale explozive ori radioactive).

Despre obiectul material se face mențiune și în Legea nr. 295/2004 privind regimul armelor și munițiilor, în Legea nr. 126/1995 cu privire la materialele explozibile, în Legea nr. 143/2000 privind drogurile, Legea nr. 111/1996 privind materialele nucleare și substanțele radioactive și în alte acte normative.

Continuând această analiză, autorul subliniază și prezența obiectului material în conținutul infracțiunii de trafic de influență, de primire de foloase necuvenite și în alte cazuri.

Cu privire la aceste ipostaze ale obiectului material al infracțiunii, autorul citează multiple hotărâri ale instanțelor de judecată, precum și păreri exprimate în doctrina română și străină în legătură cu problema în discuție. De asemenea, autorul exprimă păreri personale în legătură cu interpretarea textelor citate cu argumente convingătoare, combătând unele idei care s-au exprimat în doctrină în această privință (de pildă, combate ideea că infracțiunile de corupție ar putea avea obiect material; la fel, combate ideea că animalele n-ar putea constitui obiect material al infracțiunii).

După părerea autorului, există obiect material al infracțiunii și în cazul traficului de migranți, a infracțiunii de spălare a produsului infracțiunii, a infracțiunilor silvice și în alte cauze, subliniind controversele care s-au ridicat pe marginea acestor infracțiuni.

În capitolul trei al lucrării, autorul face o amplă incursiune în istoria reglementărilor și doctrinei cu privire la obiectul material al infracțiunii, subliniind însemnătatea acestui element constitutiv al infracțiunilor de rezultat, pentru existența acestei categorii de infracțiuni, ca și pentru stabilirea gravității acțiunilor (omisiunilor) care se răsfrâng asupra acestui element și implicit, pentru evaluarea sancțiunii.

Autorul relevă și confuziile care se făceau în trecut între obiectul material și subiectul pasiv al infracțiunii, între obiectul material și *corpus delicti*, între mijloacele de comitere a faptei și obiectul material al infracțiunii, între consecințele faptei și obiectul material al infracțiunii, între obiectul juridic și obiectul material.

Interesante sunt și datele pe care ni le înfățișează autorul asupra evoluției conceptului de obiect material al infracțiunii în vechiul drept românesc, în codul penal din 1936, precum și în Codul penal în vigoare, efectuând o adevărată cercetare științifică a materiei. Pline

de conținut sunt și reflecțiile autorului asupra controverselor care s-au purtat în legătură cu acest concept, ca și judecățile de valoare pe care le emite pe marginea acestor controverse.

Făcând o analiză profundă a conceptului de obiect material în doctrina mai veche, autorul discută cu competență ideile exprimate de Ioan Tanoviceanu, Traian Pop, Nicolae Buzea, subliniind meritele dar și limitele concepțiilor acestor autori.

De o analiză la fel de cuprinzătoare se bucură și legislația, precum și doctrina penală străină. Autorul s-a documentat temeinic, fiind în măsură să emită judecăți valabile și competente asupra poziției lui Carmignani, Francesco Carrara, Arturo Rocco, Francesco Gianniti, Vincenzo Manzini, Enzo Musco, Ferrando Mantovani și alți autori mai vechi și mai noi.

O analiză la fel de temeinică este rezervată doctrinei germane, doctrinei franceze, spaniole, anglo-americane, suedeze, austriece, grecești, rusești, a republicii Moldova, Columbiei, Mexicului și Marocului.

În toate aceste legislații și doctrine, autorul relevă modul în care este valorificat obiectul material al infracțiunii, locul pe care îl ocupă în conținutul incriminărilor și însemnătatea care i se acordă.

Privită în ansamblul ei, lucrarea, prima monografie de acest fel în literatura noastră penală, ni se înfățișează ca o operă valoroasă nu numai prin actualitatea temei tratate, dar și prin modul de sistematizare a materiei, prin documentarea temeinică care stă la baza ei și prin reflecțiile profunde ale autorului asupra instituției analizate.

Prof. univ. dr. GEORGE ANTONIU
Director științific al Institutului
de Cercetări Juridice
„Andrei Rădulescu” al Academiei Române

CAPITOLUL I

Reflecții filosofice asupra raportului dintre obiectul material și subiectul care acționează asupra acestuia

În analiza faptelor și a modului în care acestea influențează evenimentele, o preocupare de bază este și aceea de a identifica mecanismele prin care subiectul acționează asupra unui obiect, aflat în afara sa și independent de subiect, iar în cazul faptelor ilicite, mecanismele prin care subiectul ajunge să acționeze periculos, cu încălcarea regulilor de conviețuire socială, asupra obiectului, fie provocându-i modificări în structura sa, fie creând pericolul unor atari modificări, determinând în ambele situații o tulburare a relațiilor sociale, o încălcare a regulilor de conviețuire socială, o stare neconvenabilă împotriva căreia autoritățile trebuie să ia măsuri, fie să prevină urmările menționate, fie să le combată, restabilind ordinea care trebuie să domnească în orice societate civilizată.

Secțiunea I

Teorii asupra relației dintre subiect și obiect

1. Înainte însă de a analiza semnificația penală a obiectului asupra căruia se răsfrânge activitatea subiectului activ și a corelației dintre obiect și subiect, simțim nevoia de a privi dintr-o perspectivă mai largă, problematica raporturilor dintre obiect și subiect, făcând o incursiune în teoria cunoașterii, pentru a descifra măsura în care subiectul ajunge să cunoască obiectul și să-și dirijeze acțiunea sa asupra acestuia, în funcție de cunoașterea profundă a entității asupra căreia acționează și a consecințelor pe care, cu voia sau fără voia sa, le provoacă în lumea înconjurătoare.

2. *Obiectul material* al unei fapte umane s-ar putea înfățișa sub forma unui lucru, animal, persoană etc., asupra căruia operează fizic manifestarea exterioară a subiectului, fie dirijându-l, amplificându-l, corectându-l (în cazul faptelor pozitive, creatoare), fie (în cazul faptelor negative, destructive) provocându-i vătămări, distrugereri, neutralizări.¹

În cazul faptelor pozitive, aceste relații sunt constructive, iar în cazul faptelor negative sunt distructive.

Referindu-ne la acțiunea umană cu caracter ilicit, s-ar putea susține că între obiectul material și subiect se nasc și se desfășoară anumite raporturi contradictorii: pe de o parte, există atitudinea negativă a subiectului față de valorile sociale (implicit față de obiectele în care acestea sunt materializate – n.a.), urmată de prejudicierea acestora prin manifestarea exterioară a subiectului, iar pe de altă parte, există apărarea de către stat a acestor relații împotriva subiectului și preocuparea de a restabili situația anterioară și de a trage la răspundere pe cel vinovat.²

3. Relația dintre obiect și subiect a constituit obiect de preocupare a multor gânditori de-a lungul timpului, mai ales sub aspectul modului în care subiectul ajunge să cunoască obiectul, pentru a fi în măsură să acționeze eficient asupra lui. Unii filosofi au considerat că subiectului, ca ființă înzestrată cu conștiință și voință, îi este opus obiectul, ca lucru exterior, ca obiect al cunoașterii și activității subiectului. Într-o altă viziune se susținea că, dimpotrivă, „nu există obiect fără subiect”, adică lumea exterioară nu există în afara conștiinței și independent de ea³ și ca urmare, cunoașterea obiectului depinde de subiect, iar dintr-o altă perspectivă se afirma că „obiectul există independent de subiect, că fără existență materială nu există și

¹ Vintilă Dongoroz, *Introducere la explicațiile teoretice ale părții speciale*, în „Explicații teoretice ale Codului Penal Român. Partea Specială”, ed. a II-a, vol. III, de Vintilă Dongoroz ș.a., Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003, p. 4.

² Ion Mircea, *Temeiul răspunderii penale în România*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 36.

³ M. Rozental, P. Iudin, *Mic dicționar filosofic*, Ed. de Stat pentru Literatură Politică, București, 1954, p. 633.

nu poate exista nici un fel de conștiință” și că la baza interacțiunii dintre subiect și obiect ar sta obiectul.¹

În esență, această problematică a fost abordată de două direcții de gândire: una care pune accentul pe structura obiectului (teoria materialistă), iar alta pe poziția subiectului (teoria idealistă).

Unul dintre primii reprezentanți ai *teoriilor materialiste* a fost DEMOCRIT (460-370 î.e.n.), care presupunea că din corpuri se degajă, se desprind „învelișuri subțiri” („idoli” – imagini) ale lucrurilor care acționează asupra organelor senzoriale. Ca urmare, întregul material este furnizat de simțuri, care nu ne dau însă decât o cunoștință „întunecată” a obiectelor; deasupra acestei cunoașteri se înalță o altă cunoaștere „luminoasă”, mai exactă, cunoaștere prin intermediul rațiunii; în analiza sa, această cunoaștere ajunge până la descoperirea atomilor și a vidului.

Un alt filosof materialist a fost EPICUR (341-270 î.e.n.), care recunoștea existența lucrurilor în afara conștiinței omului și independent de ea; tot ceea ce există este rezultatul mișcării și ciocnirii atomilor. Epicur dezvoltă teoria materialistă nativă a idolilor, conform căreia, de la suprafața corpurilor pornește un torent neconținut de particule foarte mici ce pătrund în organele senzoriale și provoacă imaginea lucrurilor.

THOMAS HOBBS (1588-1679), filosof materialist englez, nega în mod categoric existența oricăror substanțe imateriale; el considera că toate „spiritele” sau „substanțele imateriale” sunt produse ale imaginației omului. Reale sunt numai corpurile materiale ce există în afara omului, iar reprezentările și noțiunile sunt doar reflectarea lor în conștiința omului. Numai întinderea și mărimea sunt însușiri inerente și permanente ale corpului. Toate celelalte însușiri ale corpului sunt schimbătoare.

CLAUDE ADRIEN HELVETIUS (1715-1771), materialist francez, recunoaște deschis că numai obiectul material există în mod real; reprezentările și noțiunile care se nasc în mintea omenească le consideră ca factor secund în raport cu realitatea materială. Senzațiile sunt provocate de acțiunea exercitată asupra organelor noastre

¹ Constantin Stroe, *Reflecții filosofice asupra dreptului*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 211.

senzoriale de obiectele și fenomenele lumii exterioare, care există în spațiu și timp.

Un alt materialist francez, PAUL HENRI HOLBACH (1723-1789) considera că materia este realitatea obiectivă care acționează asupra organelor senzoriale ale omului. Însușirile primare ale materiei sunt: întinderea, mobilitatea, divizibilitatea, duritatea, greutatea etc., iar însușirile derivate sunt densitatea, forma, culoarea etc.¹

Teoriile idealiste au apărut încă din antichitate prin PLATON (427-347 î.e.n.), care opunea lumii imanente schimbătoare a lucrurilor naturale „adevărata existență” transcendențială, imuabilă, eternă și imobilă a lumii esențelor spirituale – lumea ideilor. Platon considera lumea ideilor ca factor prim, iar lumea lucrurilor senzoriale ca factor secund și derivat. Pentru Platon, lucrurile nu sunt decât umbre ale lumii ideilor. Rezumând aceste păreri, el susținea că inteligibilul primează în fața sensibilului.

Pentru G.W.F. HEGEL (1770-1831), lumea ideilor nu este decât lumea materială, transpusă și tradusă de către spiritul omenesc.² Deosebirea dintre gândire și voință o exprimă astfel: „atunci când gândesc un obiect, îl transform în gând și îi iau ce este sensibil; îl transform în ceva care este esențial și nemijlocit al meu propriu; căci numai în gândire eu sunt la mine, numai conceperea este sfredelirea obiectului, care nu-mi mai stă în față și căruia eu i-am luat ceea ce îi este propriu, ceea ce, în opoziție cu mine, el avea pentru sine”.³

MACH ERNST (1838-1916), considera lucrurile drept „complexe de senzații”, negând existența lumii exterioare independente de conștiința oamenilor. Timpul și spațiul, cauzalitatea, legitatea etc. le interpreta tot în mod idealist-subiectivist.

Au existat și filosofi care au căutat să concilieze cele două viziuni, materialiste și idealiste. Astfel, ARISTOTEL (384-322 î.e.n.) a respins teoria idealistă a lui Platon, discipolul său, conform căreia, ideile sunt prototipurile lucrurilor, ele au o existență independentă de

¹ M. Rozental, *op. cit.*, p. 146 și urm.

² Petre Pandrea, *Criminologia dialectică*, Fundația „Regele Mihai”, București, 1945, p. 8.

³ G.W.F. Hegel, *Principiile filosofiei dreptului* (traducere de V. Bogdan, C. Floru), Ed. IRI, București, 1996, p. 29 și urm.

lucruri, iar lucrurile, care își trag existența din acestea, sunt numai reflectările lor, umbrele lor, copii imperfecte. După părerea sa, admiterea esențelor imuabile suprasenzoriale nu poate explica cauzele apariției și schimbării lucrurilor senzoriale. „A afirma că ideile sunt modele și că celelalte lucruri țin de ele, înseamnă a spune vorbe goale și a întrebuița metafore poetice”.

Aristotel oscilează între idealism și materialism și până la urmă înclină spre idealism. În cele din urmă, fiecare obiect, fiecare lucru este constituit din două principii – materie și formă. La baza universului se află un substrat nedeterminat, pasiv – „prima materie”. În această formă, materia nu există decât în mod abstract; în realitate, ea este determinată de activitatea formelor, care prin ele însele sunt imateriale. Materia reprezintă o posibilitate, o virtualitate a lucrurilor, pe când forma ei ideală este realitate. Posibilitatea se transformă în realitate prin mișcare: forma se materializează, materia prinde formă.

Pe aceleași poziții dualiste se situează și RENE DESCARTES (1596-1650), afirmând că există două substanțe: corpul, care are ca atribut întinderea și sufletul, care are ca atribut gândirea. Se admitea astfel existența a două principii independente unul de celălalt – material și spiritual. Descartes a dezvoltat idei materialiste, susținând că natura prezintă o totalitate neîntreruptă de particule materiale; proprietatea caracteristică a materiei este întinderea ei. Mișcarea lumii materiale este veșnică și decurge conform legilor mecanicii, reducându-se la o simplă deplasare a particulelor, a materialelor.

În teoria cunoașterii, Descartes a fost părintele raționalismului, considerând că simțurile ne dau numai o reprezentare confuză despre lucruri și astfel ne induc în eroare. Adevărul este cunoscut în mod nemijlocit prin rațiune, prin intuiția care îi este proprie; autenticitatea adevărului este însă confirmată nu de practică și de experiență, ci de claritatea și precizia noțiunilor noastre.

JOHN LOCKE (1632-1704) admitea existența obiectivă a lucrurilor și considera că ideile și reprezentările constituie rezultatul acțiunii acestor lucruri asupra organelor noastre de simț. Acesta deosebea o dublă experiență: externă și internă. Prin experiență externă înțelegem în mod materialist acțiunea obiectului material asupra organelor de simț ale omului, denumită și senzație. Prin

experiență internă înțelegea activitatea spiritului, denumită și reflexie, aceasta reprezentând elementul idealist al teoriei lui.¹

Dualistă este și filosofia lui IMMANUEL KANT (1724-1804), întemeietorul filosofiei clasice germane. Pentru Kant există de o parte subiectul, iar pe de altă parte obiectul: cunoștința este un raport între ceva subiectiv, adică spiritul, și ceva obiectiv, independent de subiect, adică „lucrul în sine”.²

În altă ordine de idei, pe de o parte, Kant admitea existența lumii lucrurilor în afara conștiinței noastre, a „lucrurilor în sine”, dar pe de altă parte, „lucrul în sine” este principial incognoscibil, se află dincolo de cunoașterea noastră („transcendent”). Admițând că reprezentărilor noastre le corespunde ceva în afara noastră, un oarecare lucru în sine, Kant e materialist. Declarând imposibilă cunoașterea acestui lucru în sine transcendent, Kant este idealist.

Sub influența impulsului comunicat de lucrul în sine, capacitatea senzorială a omului creează, după Kant, un haos de percepții, care sunt sistematizate cu ajutorul formelor subiective ale conștiinței – spațiul și timpul. În felul acesta se obține fenomenul sau obiectul senzației. Mai departe acționează intelectul, care, cu ajutorul categoriilor logice subiective proprii ei, transformă acest obiect senzorial în noțiune.

Atunci când a afirmat că „noi nu putem avea nici o idee cum se prezintă lucrurile în sine”, Kant a săpat o prăpastie între lucrurile în sine și fenomene. Cunoașterea omenească are de a face numai cu fenomene, adică cu reprezentări și senzații subiective, nefiind în stare să pătrundă lucrurile în sine.

Această teorie va fi mai târziu criticată de materialismul dialectic, care susținea că „lucruri în sine incognoscibile nu există”. Există numai o deosebire între ceea ce este deja cunoscut („lucru pentru noi”) și ceea ce nu este încă cunoscut („lucru în sine”), dar va fi scos la iveală și cunoscut de noi prin forțele științei și practicii. Atunci când „un lucru în sine” este cunoscut de noi, el devine „lucru pentru noi”.

Același curent materialist mai avea să afirme că orice obiect este cognoscibil, în sensul că putem aproxima tot mai exact domi-

¹ M. Rozental, *op. cit.*, p. 28 și urm.

² Giorgio del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică* (traducere J.C. Drăgan), Ed. Europa Nova, București, p. 117.

narea lui practică și predicția corectă a evenimentelor conexe lui, însă nu putem spera că vom fi în măsură să redăm orice obiect printr-un sistem unitar de reprezentări, printr-un model unitar.¹

4. Filosofia kantiană a deschis perspective noi în legătură cu înțelegerea relației cognitive dintre obiect și subiect. După cum se știe, filosofia cunoașterii era dominată încă din secolul al XVII-lea de disputa dintre empirism și raționalism.

În *viziunea empiristă* există o cunoaștere nemijlocită și aceasta este cunoașterea senzorială; cunoașterea prin simțuri este rezultatul simplei înregistrări a acțiunii obiectului cunoașterii de către subiectul cunoscător; obiectul acționează, subiectul înregistrează; în procesul cunoașterii numai obiectul este activ, subiectul este pasiv, receptiv, lipsit de spontaneitate.

Empirismul absolutizează aspectul receptiv înregistrator al subiectului cunoașterii, obiectivitatea cunoașterii senzoriale fiind asigurată prin pasivitatea deplină a subiectului cunoscător, prin capacitatea sa de a înregistra fără perturbări și deformări impulsurile exterioare. Raportul dintre cunoștință și obiect este conceput de empirism ca un raport de asemănare, cunoștința reproducând obiectul, așa cum copia reproduce originalul.²

În reprezentările empirice se pot deosebi două componente. Pe de o parte, reprezentările propriu-zis empirice, anume reprezentările despre conexiunile lucrurilor și evenimentelor exterioare (în sens gnoseologic) în raport cu subiectul, reprezentările despre relațiile unui obiect obținute prin observație, experiment sau teorie. În astfel de reprezentări, subiectul însuși al cunoașterii nu figurează, nu este inclus ca element distinct, ci este doar presupus ca subiect cunoscător care înregistrează anumite conexiuni independente de el.

Avem însă și alte reprezentări empirice de alt gen, care pot fi numite reflexive. Când acționăm sau cunoaștem, noi facem concommitent un obiect de observație din propria noastră acțiune și enunțăm judecăți bazate de asemenea pe experiență, dar această experiență include în cazul dat reprezentări despre subiect, despre

¹ V.I. Perminov, *Cauzalitatea în filosofie și știință* (traducere S. Vieru, D. Stoianovici), Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1988, p. 178.

² Constantin Stroe, *op. cit.*, p. 216.

raportul dintre subiect și obiect. Cunoașterea empirică de acest gen nu poate fi întemeiată apelând numai la reprezentări propriu-zis empirice, ci reclamă pentru întemeierea ei o abordare principal diferită.¹

Raționalismul se opune empirismului, prin sublinierea rolului activ al subiectului în procesul cunoașterii. Acest rol se exprimă prin activitatea creatoare a rațiunii, care produce noțiuni, concepte, independent de datele senzoriale. Pentru empirism cunoașterea este reflectare, reproducere a realului în subiect; pentru raționalism, cunoașterea este creație, invenție.

Kant încearcă să depășească caracterul contemplativ al empirismului pentru care cunoașterea nu este decât o copie fidelă, o reflectare pasivă a obiectelor, punând în evidență funcția constructivă a sensibilității și gândirii, continuând în mod original aspectul constructiv al gândirii așa cum apărea la Platon, Descartes, Leibniz. Totodată, cunoașterea nu se mai orientează după obiect ca la empiriști, ci obiectele trebuie să se orienteze după facultățile noastre de cunoaștere.²

Vorbind de cunoașterea realităților externe și în special a celor fizice, Kant proclamă în „Critica Rațiunii pure” că „oricare cunoștință omenească începe cu *intuiții*, trece apoi la *concepte* și sfârșește cu *idei* sau altfel spus: toată cunoștința noastră începe cu *simțurile*, trece apoi la înțelegere și se termină cu *rațiunea*, mai presus de care nu există nimic în noi care să elaboreze materia intuiției și să o aducă la unitatea cea mai înaltă a gândirii”.

Trecând apoi la cunoștința juridică, Kant aprecia că aceasta se compune în mod necesar din „două” straturi de cunoștință: o simplă constatare de fapt și apoi o apreciere a aceluși fapt, apreciere care constituie însăși esența dreptului și care transformă natura faptului ridicându-l la rangul juridic.³

Hegel abordând problema raționalului aprecia, de asemenea, că „a considera ceva în mod rațional nu înseamnă a adăuga obiectului din afară o rațiune și a-l prelucra prin aceasta, ci obiectul este pentru

¹ V.I. Perminov, *op. cit.*, p. 81 și urm.

² Constantin Stroe, *op. cit.*, p. 218.

³ Mircea Djuvara, *Contribuție la Teoria Cunoașterii Juridice, Spiritul filosofiei kantiene și cunoașterea juridică*, Tipografia Ziarului „Universul”, București, 1942, p. 29 și urm.

el însuși rațional; aici spiritul este în libertatea lui, vârful cel mai înalt al rațiunii conștiente de sine, care își dă realitate și se creează ca lume existentă”¹.

5. Pe această linie de gândire, filosoful român Mircea Djuvara concepea deopotrivă existența unei lupte dintre minte și materie; cea dintâi nu se lasă aservită, ci din contră, caută să și-o subordoneze pe cea de-a doua.² După părerea sa, din punct de vedere ontologic, materia (existența obiectivă) este primordială față de *conștiință*, o precede în timp și o determină³, în sensul că materia există dintotdeauna, pe când conștiința apare pe o anumită treaptă de dezvoltare a acesteia. Materia este factorul prim, determinant-cauza, în timp ce conștiința este factorul secund, determinat, derivat-efectul. Așadar, materia și conștiința se află în opoziție.

Din punctul de vedere al materiei, opoziția este absolută, materia fiind independentă de conștiință, putând să existe fără aceasta. Din punctul de vedere al conștiinței însă, opoziția este relativă pentru că această conștiință depinde de materie, este determinată de materie și nu poate fi ruptă de aceasta.⁴ Conștiința nu poate exista fără experiența care o generează, fără învelișul ei material-cuvântul și nici fără realitatea obiectivă pe care o reflectă.

Secțiunea II

Aspecte praxiologice și axiologice ale relației dintre subiect și obiect

1. Înțelegerea corectă a relației dintre obiect și subiect presupune o abordare și a aspectelor praxiologice ale acestei problematice. Se știe că structura acțiunii umane este studiată de *praxiologie* (praxis-acțiune; logos-teorie), denumită și teoria acțiunii eficiente, teorie descoperită de filosoful polonez Tadeusz Kotarbinski (1886-1981) și definită ca disciplina filosofică care studiază structura generală a acțiunii umane, condițiile de organizare și de desfășurare de care depind eficiența maximă a acțiunii.

¹ Ioan Craiovan, *Doctrina juridică*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 230.

² Constantin Stroe, *op. cit.*, p. 38 și urm.

³ Constantin Stroe, *op. cit.*, p. 44 și urm.

⁴ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 9 și urm.

A acționa înseamnă a schimba realitatea într-un chip mai mult sau mai puțin conștient; înseamnă a tinde către un anumit scop, în condițiile date, cu ajutorul unor mijloace adecvate, pentru a ajunge de la condițiile existente la condiții corespunzând scopului urmărit; înseamnă a introduce în realitate factori care au drept consecință trecerea de la un ansamblu de condiții inițiale care trebuie definite la un anumit ansamblu de condiții finale. De aceea, acțiunea trebuie definită din trei puncte de vedere: 1) stabilirea scopului urmărit; 2) determinarea condițiilor realității; 3) determinarea unor mijloace adaptate atât scopului urmărit cât și realității existente.¹

Praxiologia la rândul ei folosește termeni proprii, care pot fi clasificați după cum conțin judecăți de valoare praxiologică, din punct de vedere al eficienței acțiunii sau după cum nu conțin nici un fel de judecată de valoare, nici măcar aprecieri tehnice date din punctul de vedere al eficienței. Din prima categorie fac parte termeni ca productivitate, economicitate, în timp ce în a doua categorie întâlnim termeni ca subiect, autor, material, mijloc, scop, operă, produs.

Orice muncă exterioară ar face cineva, există întotdeauna un autor, un impuls intenționat, un material, un produs, un instrument sau o unealtă, un mod de acțiune, un scop și o operă.

Felul, dimensiunile și importanța unei opere nu depind după nicio regulă stabilă de intensitatea obiectivă sau subiectivă a impulsului, ceea ce însă nu exclude anumite legături parțiale de acest gen în anumite sisteme sau situații. O operă este orice efect al unei cauze constând dintr-un impuls voit, iar efectul este întotdeauna un eveniment oarecare (astfel, de exemplu, aprinderea unei substanțe inflamabile este opera unui individ care, printr-o mișcare voită, apropie o flacără de ea, chiar dacă nu este conștient de pericolul pe care-l prezintă aruncarea unui muc de țigară în apropierea unei șure de paie).

O operă este întotdeauna un eveniment, iar un eveniment este întotdeauna o schimbare a unui lucru sau o stare a unui lucru. Așadar, prin produs raportat la un anumit impuls intenționat al unui autor înțelegem orice obiect (obiectul și lucrul sunt sinonime) a cărui stare

¹ Tadeusz Kotarbinski, *Tratat despre lucrul bine făcut* (traducere Ihor Lemnij), Ed. Politică, București, 1976, p. 37.

sau a cărui schimbare sunt opera autorului respectiv în urma unui impuls intenționat.

Limbajul curent apelează la diferiți termeni pentru a desemna produsul în funcție de obiectul prelucrat și de modul în care s-a acționat asupra lui. Firește că obiectul produs în raport cu un impuls intenționat al autorului respectiv poate fi și produs al acestuia în raport cu un alt impuls intenționat al lui (dacă de exemplu, paznicul l-a oprit pe individul în cauză nu numai prin cuvântul rostit, ci și lovindu-l).

Orice produs este un transformat al propriului său material, un transformat a ceva din care a apărut și care a fost un stadiu nemijlocit anterior al unui lucru în schimbare, stadiul lui și mai anterior fiind materialul potențial.

Totodată, lucrurile sunt considerate produse exclusiv din punctul de vedere al operei intenționate, cu condiția ca obiectul să fi dobândit însușirile urmărite ca rezultat al operei executate. Obiectul este considerat produs atât timp cât posedă aceste însușiri (de exemplu, produsul unei fabrici – o cutie asamblată dintr-un întreg determinat; ea încetează să fie produsul fabricii respective, în momentul în care se desface în bucăți).

Pot exista și produse nereușite, situații în care obiectul respectiv se numește tot produs, având în vedere însușirile intenționate materializate în el. Se numește nereușit pentru că nu s-a reușit să i se confere și celelalte trăsături.

2. În corelația dintre obiect și subiect, o mare importanță se acordă problematicii valorii. *Axiologia* (axios-valoare; logos-teorie) reprezintă acea disciplină filosofică având ca obiect teoria generală a valorilor. Conceptul de valoare relevă totodată o anumită legătură între filosofie, respectiv axiologie și dreptul penal, deoarece legea penală urmărește să apere lucruri, interese, drepturi privite ca valori, corelație pe care aceste lucruri, drepturi, interese etc., o capătă în cadrul unor relații sociale; altfel zis, un bun nu devine valoare decât atunci când colectivitatea îl apreciază ca fiind în măsură să satisfacă o trebuință a semenilor. Numai în acest sens s-ar putea atribui valorilor aptitudinea de a contribui la formarea, desfășurarea și dez-

voltarea relațiilor sociale. Valorile sociale își capătă recunoașterea de a fi apte să satisfacă o trebuință, numai în cadrul relațiilor sociale.¹

Există autori care consideră valoarea ca un fenomen pur subiectiv (teoria personalistă), negându-i caracterul de a fi o însușire a unui lucru care ar aparține lumii eterne, valoarea fiind produsul dorințelor omenești sau o reacțiune subiectivă la senzația sau reprezentarea unui lucru.

Într-o altă viziune, valoarea era considerată ca ceva obiectiv, ca ceva ce aparține lucrurilor în sine, ca o însușire proprie a lor. Așa de pildă, J. Locke consideră drept valoare capacitatea unui lucru de a servi la trebuința sau plăcerea vieții omenești, pentru ca Otto Heyn să nege subiectului rolul de factor constitutiv al valorii, deoarece valoarea nu este alcătuită de un subiect care apreciază, ci de ceva care este în lucruri.

Un alt autor, Max Scheler susține că în constituirea valorii există un element aprioric, care este dispoziția de valoare invariabilă la toți indivizii, iar experiența nu este decât ocazia în care această dispoziție inerentă subiectului se actualizează. Deci, există valori virtuale, valori potențiale psihice.

Legătura între subiectul și obiectul valorii a fost susținută și de filosoful austriac Meinong, însă în alt sens, în care baza valorii este în obiect, nu într-o dispoziție psihică. Meinong definea valoarea ca posibilitatea unui obiect de a fi apreciat. Valoarea depinde nu atât de constituția unui obiect, cât de ceea ce se poate numi poziția sa față de subiect.

Într-o opinie care încearcă să înlăture neajunsurile acestor teorii, filosoful român Petre Andrei considera că nu se poate admite potențializarea valorii în sensul în care obiectul nu are nici o însușire potențială de valoare și nici subiectul nu este ceva pasiv, ci din contră, în subiect este o dispoziție activă de valoare. Deci, nici Scheler și nici Meinong nu deduc valoarea din o colaborare activă între subiect și obiect căci, după unul, subiectul este absolut activ, iar

¹ Vintilă Dongoroz, *Introducere la explicațiile teoretice ale părții speciale*, în „Explicații teoretice ale Codului Penal Român. Partea Specială”, ed. a II-a, vol. III, de Vintilă Dongoroz ș.a., Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003, p. 7.

după altul, obiectul. În accepțiunea filosofului român, valoarea se naște printr-o reciprocitate funcțională activă a subiectului cu obiectul.

Valoarea nu poate fi dedusă nici numai din obiecte externe, dar nu este nici numai rezultatul unui instinct subiectiv, nu este ceva înnăscut, în forma în care se prezintă în realitatea trăită. Valoarea nu este un atribut nici al subiectului și nici al obiectului, ci o relație funcțională a amândurora. Prin urmare, în fenomenul valorii avem două elemente constitutive: subiectul și obiectul. Subiectul valorii este persoana, iar obiectul este lucrul.¹

Un alt filosof român, Mircea Florian, promotor al unei ontologii realiste, care să pornească de la obiect, ca și celelalte științe, și nu de la subiect, referindu-se la calități și proprietăți ale lucrurilor, privite ca valențe sau perfecțiuni, le considera suporturi în lucruri ale valorilor, suporturi obiective, la care se adaugă suporturi subiective, pentru a se constitui relația de valoare. Deși interioară, valoarea este generală, este o calitate umană generică. Ea se repetă în conștiințele individuale ce o trăiesc, ca și cum ar fi numai a fiecăruia. În realitate, valoarea rămâne universală prin structura ei.

Secțiunea III

Căile prin care se realizează cunoașterea obiectului

1. Se știe că procesele prin care subiectul ajunge să acționeze asupra lumii obiective, să voiască „ceva” și să realizeze ceea ce și-a propus, fac parte dintr-un întreg „mecanism” al activității psihice, din care vom scoate în evidență modul în care această realitate obiectivă, acel „ceva” dorit, își pun amprenta asupra acestor procese.

Omul intră în relație (comunicare) cu obiectul material pe baza influențelor pe care acesta îl exercită. *Senzația* reprezintă sursa primară care ne informează despre însușirile obiectelor și fenomenelor lumii externe ca și despre stările mediului intern. Ea este sursa primară a cunoștințelor. În disputa lor cu raționaliștii, care postulau existența

¹ Petre Andrei, *Filosofia valorii*, Fundația Regele Mihai, București, 1945, p. 24 și urm.